

РОЗДІЛ 9

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.138

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ НА СТАДІЇ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

PECULIARITIES OF CRIMINAL PROCEDURAL RULES ENFORCEMENT ON THE STAGE OF COURT PROCEEDINGS IN THE CONTEXT OF CRIMINAL PROCEDURAL POLICY

Загурський О.Б.,

к.ю.н., доцент кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін
Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту
Тернопільського національного економічного університету

У статті досліджено особливості застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду в контексті кримінальної процесуальної політики. Доведено, що суд відноситься до специфічних суб'єктів застосування кримінальних процесуальних норм. Обґрунтовано, що суд застосовує кримінальні процесуальні норми в порядку дослідження обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами, встановлених ухвалою суду.

Ключові слова: суд, судове провадження, кримінальні процесуальні норми, кримінальна процесуальна політика, застосування кримінальних процесуальних норм.

В статье исследованы особенности применения уголовных процессуальных норм на стадии судебного рассмотрения в контексте уголовной процессуальной политики. Доказано, что суд относится к специфическим субъектам применения уголовных процессуальных норм. Обосновано, что суд применяет уголовные процессуальные нормы в порядке исследования обстоятельств уголовного производства и проверки их доказательствами, установленными решением суда.

Ключевые слова: суд, судопроизводство, уголовные процессуальные нормы, уголовная процессуальная политика, применение уголовных процессуальных норм.

In the article it is researched the peculiarities of criminal procedural rules enforcement on the stage of court proceedings in the context of criminal procedural policy, and the legal nature of criminal procedural regulations implementation by criminal justice authorities. The suggestions are given as to the implementation of Ukrainian criminal procedural legislation. Special attention is paid to the research of new approaches to the understanding of the mechanism of criminal procedural rules enforcement and it is analyzed the criminal procedural legislation which determines the legal nature of law enforcement.

It is specified that the subjects of criminal procedural rules enforcement on the stage of court proceedings are: a head (a professional judge heading solely or at collective court proceedings); a court (consisting of three professional judges); a court (consisting of two professional judges and three members of the jury); a prosecutor.

It is concluded that the head is a special subject of criminal procedural rules enforcement because together with the execution of the function of the criminal proceedings judging he has the duty of heading the court proceedings.

The reasons are given for the regulations that criminal procedural rules enforcement on the stage of court proceedings must be considered as a certain, clearly defined process which undergoes certain stages and at the same time is an effective condition of criminal procedural rules implementation and a basis for criminal procedural rules implementation by other subjects of court proceedings.

On the basis of the research done it is concluded that legal enforcement activity on the stage of court proceedings must meet the requirements of the Constitution of Ukraine, international agreements which are compulsory according to the consent of the Supreme Council of Ukraine, the decisions of the European Court for Human Rights, Criminal and Procedural Code of Ukraine, the laws of Ukraine, the decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the regulations of the Supreme Court of Ukraine.

Key words: court, court proceeding, criminal procedural rules, criminal procedural policy, criminal procedural rules enforcement.

На сьогоднішній день в кримінальній процесуальній науці ще не вироблено уніфікованого доктринального підходу щодо розуміння правової природи застосування кримінальних процесуальних норм судом на стадії судового розгляду. Це пояснюється насамперед тим, що з позиції концептуального рівня кримінальної процесуальної політики передбачений обов'язок суду застосовувати кримінальні процесуальні норми для належної організації і здійснення кримінального судочинства, ефективної реалізації прав та обов'язків суб'єктами кримінального провадження. Відмова суду від виконання даного обов'язку є неприпустимою, адже суд забезпечує реалізацію конституційного права на судовий захист і повинен справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства.

У кримінальній процесуальній науці окремі питання застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду були предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, а саме: О. О. Васяєва, Ю. М. Грошевог, Т. Г. Дудукіної, О. В. Капліної, В. Я. Кор-

сун, Ю. М. Мірошніченко, О. А. Панасюка, С. А. Пашина, С. Ю. Пашкова, В. О. Попелюшко, О. В. Рибалки, В. Я. Тація, А. Р. Туманянца, О. Г. Шило, М. Є. Шумило та ін.

Метою статті є формулювання авторських підходів щодо механізму застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду в контексті сучасної кримінальної процесуальної політики України, формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства України.

Судовий розгляд – головна й найважливіша стадія кримінального процесу. У цій стадії суд розглядає і вирішує справу остаточно та по суті. Вирішення кримінальної справи остаточно та по суті означає, що суд: 1) безпосередньо досліджує та оцінює всі докази; 2) остаточно з'ясує всі обставини справи (обставини предмета доказування); 3) постановляє вирок про винуватість чи невинуватість підсудного, з усіма наслідками, які випливають звідси [1, с. 42].

О. А. Панасюк зазначає, що однією з основних значущих підстав для класифікації повноважень суду першої

інстанції, як зазначається в літературі, є виконувани судом функції, які, як відомо, впливають із завдань і призначення суду в кримінальному судочинстві. Це означає, що суд застосовує свої повноваження в руслі своїх процесуальних функцій і не повинен їх використовувати в цілях, не сумісних із призначенням суду як органу правосуддя. Повноваження суду першої інстанції можна також класифікувати залежно від етапів самої стадії судового розгляду кримінального провадження. Це ті повноваження, що суд здійснює в підготовчій частині судового розгляду (підготовчі дії судового розгляду), під час судового слідства, судових дебатів, під час проголошення останнього слова обвинуваченого та при ухваленні вироку [2, с. 430-432].

Суб'єктами застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду виступають: а) головуючий (професійний суддя, який головує одноособово або при колегіальному судовому розгляді) (ст. 321 КПК України); 2) колегіально суд у складі трьох професійних суддів (ч.ч. 2, 3 ст. 31 КПК України); 3) колегіально суд у складі двох професійних суддів та трьох присяжних засідателів (ч. 3 ст. 31 КПК України); 4) сторона обвинувачення – прокурор.

Особливим суб'єктом застосування кримінальних процесуальних норм виступає головуючий, оскільки поряд з виконанням функції вирішення кримінального провадження на нього покладається обов'язок – головувати в судовому засіданні. Головуючий у судовому засіданні керує ходом судового засідання, забезпечує додержання послідовності та порядку вчинення процесуальних дій, спрямовує судовий розгляд на забезпечення з'ясування всіх обставин кримінального провадження, усуваючи з судового розгляду все, що не має значення для кримінального провадження (ст. 321 КПК України). Важливою складовою процесу управління є прийняття керуючим суб'єктом ефективного рішення, суть якого полягає у виборі із кількох можливих такого оптимального варіанту дій, який дозволить досягти намічених цілей із найменшими втратами часу, сил і засобів [3, с. 139-140].

Стадія судового розгляду включає в себе п'ять наступних етапів, на яких безпосередньо застосовуються кримінальні процесуальні норми: підготовча частина судового розгляду; дослідження доказів, представлених сторонами або розгляд суті кримінального обвинувачення (судове слідство); судові дебати; останнє слово обвинуваченого; ухвалення судового рішення (вироку або ухвали).

У зв'язку з цим, застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду поділяється на декілька наступних етапів.

1. Підготовча частина судового розгляду. Т. Г. Дудукіна розуміє під підготовчою частиною судового засідання – початкову частину судового засідання, в якій суд та інші учасники процесу проводять ряд важливих процесуальних дій з моменту відкриття судового засідання і до моменту викладу суті справи. Завдання даного етапу провадження по справі такі: 1) вчинення процесуальних дій, спрямованих на захист прав та законних інтересів учасників кримінального судочинства; 2) підготовка умов для подання і дослідження доказів на судовому слідстві; 3) прийняття заходів щодо усунення перешкод для подальшого розгляду кримінальної справи; 4) вчинення процесуальних дій, необхідних для формального початку судового розгляду по справі; 5) з'ясування нових обставин, які мають значення для подальшого доказування предмету судового спору [4, с. 11].

С. Ю. Пашков вважає, що в підготовчій частині судового засідання головуючий забезпечує встановлення законності участі в судовому розгляді всіх суб'єктів процесу на цій стадії, з'ясування компетентності визначених учасників судового засідання, роз'яснення прав, обов'язків і відповідальності осіб, які приймають участь в справі, вирішення клопотань, пов'язаних з одержанням нових відомостей по справі або визнання доказів недопустимими.

Роз'яснення головуючим прав особам, які зацікавлені у вирішенні кримінальної справ, є в той же час засобом забезпечення змагальності і рівноправності сторін в судовому розгляді [6, с. 19].

При перевірці явки учасників судового провадження та з'ясуванні причин неявки, суд повинен переконатися в отриманні учасниками кримінального провадження, які не прибули в судове засідання, судового виклику та повідомлення (чи не надійшло від учасника кримінального провадження повідомлення про неможливість прибути за викликом до суду у призначений час).

Суд наділений повноваженнями вирішувати питання щодо наслідків неприбуття учасників судового провадження шляхом постановлення відповідної ухвали про:

- 1) відкладення судового розгляду;
- 2) призначення судового засідання для розгляду питання щодо звернення застави в дохід держави, застосування застави у більшому розмірі або обрання іншого запобіжного заходу (обвинувачений, до якого застосований запобіжний захід у вигляді застави);
- 3) притягнення до дисциплінарної відповідальності (прокурор, захисник, якщо їх участь в судовому розгляді є обов'язковою);
- 4) привід (обвинувачений, свідок);
- 5) накладення грошового стягнення (обвинувачений, потерпілий, цивільний відповідач, свідок).

Суд вирішує питання самовідводу чи відводу судді, запасного судді, присяжного та запасного присяжного, прокурора, захисника, представника, перекладача, експерта, спеціаліста, секретаря судового засідання за наявності підстав, передбачених статтями 75-81 КПК України. У разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) суд постановляє відповідну ухвалу, в залежності від кримінального процесуального статусу суб'єкта судового провадження: залучення інших учасників судового провадження у визначений строк (якщо задоволено відвід експерта, спеціаліста або перекладача); про надання 72 годин для запрошення іншого захисника, представника (якщо задоволено відвід захиснику, представнику); про залучення захисника через центр надання безоплатної правової допомоги та забезпечення його прибуття у зазначений час і місце для участі в кримінальному провадженні (якщо обвинувачений протягом 72 годин не запросить іншого захисника).

Безпосередньому застосування головуючим (судом) підлягають положення статей 75-81, 319-321, 323-330, 342-346 КПК України.

2. Дослідження доказів, представлених сторонами, або розгляд суті кримінального обвинувачення (судове слідство). Це основна частина судового розгляду, під час якої суд за активної участі сторони обвинувачення та захисту здійснює перевірку і дослідження всіх доказів, на основі яких можуть бути вирішені питання, що є предметом судового розгляду, оскільки вирок суду може ґрунтуватися лише на доказах, які були розглянуті і досліджені в судовому засіданні.

Дана частина судового розгляду включає в себе множину судових дій, які логічно можна об'єднати у три відносно самостійні групи:

- а) дії, пов'язані з початком судового слідства (оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акту; оголошення короткого викладу позовної заяви (якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов) цивільним позивачем, його представником, законним представником). Головуючий застосовує положення ст. 347 КПК України в разі вирішення питання щодо клопотань про оголошення обвинувального акту та позовної заяви в повному обсязі, а також вправі оголосити короткий виклад позовної заяви. Після оголошення обвинувального акту, а також цивільного позову, головуючий встановлює особу обвинуваченого та роз'яснює обвинуваченому суть

обвинувачення. Визначивши обсяг доказів, що підлягають доказуванню та порядок їх дослідження, суд вирішує і розглядає клопотання учасників судового провадження щодо дослідження доказів;

б) дослідження доказів. Метою дослідження доказів є з'ясування їх по суті, змісту, визначення ціннісних властивостей крізь призму законодавчо встановлених вимог до їх кримінально-процесуальної форми і змісту для встановлення на їх основі обставин, що підлягають дослідженню по справі. При цьому робиться висновок, що повинні встановлюватися не тільки обставини, які утворюють конструктивні ознаки злочину, але й інші обставини, що мають інше юридичне значення. До останніх відносяться обставини, які дозволяють вирішити цивільний позов, вирішити питання про запобіжний захід і т. п., тобто всі ті питання, вирішення яких повинно відбутися на рівні вироку чи іншого судового рішення стадії судового розгляду [7, с. 11].

На думку М. Є. Шумила, законодавець поділяє докази у кримінальному провадженні на досудові і судові. Їх формування відбувається в різних процесуальних умовах (режимах). Процесуальна форма досудових доказів дає змогу використовувати їх лише для потреб досудового розслідування, проте для суду вони є лише вихідним матеріалом, що підлягає дослідженню судовим методом. Зібрані сторонами докази на досудовому розслідуванні можуть визнаватися судовими доказами лише за результатами їх інтерпретації сторонами у судовому засіданні [8, с. 86].

О. В. Рибалка підкреслює, що доказування в кримінальному процесі означає не тільки юридичне засвідчення певних обставин, а й їх пізнання суб'єктом оцінки. Безперечно, що до числа таких суб'єктів необхідною віднести і суд, який повинен в повному обсязі, всебічно пізнати кримінально-правове явище і прийняти на основі сформованого оціночного судження про нього відповідне процесуальне рішення. За сучасної системи органів досудового розслідування і порядку провадження досудового слідства, який передбачає лише незначні елементи змагальності, при якому сторона захисту практично позбавлена можливості брати участь у формуванні, перевірці і оцінці доказів, пасивна роль суду у судовому розгляді справи неможлива, як з правової, так і з соціальної сторони [9, с. 135-137].

У зв'язку з цим В. Я. Корсун зазначає, що дії, що вчиняються в межах судового слідства, мають за мету перевірку та дослідження доказового матеріалу, представленого в судові засідання. Таким чином, активність суду в дослідженні доказів у судовому засіданні повинна мати субсидіарний характер і проявлятися лише тоді, коли вичерпана активність сторін. Право перевіряти, досліджувати надані в судові засідання докази, уточнювати для себе ті питання, що викликають у суду сумніви, після того, як буде вичерпана активність сторін, є таким, що відповідає його функціям у кримінальному судочинстві і не суперечить принципу змагальності [10, с. 13].

Суд застосовує кримінальні процесуальні норми в порядку дослідження обставин кримінального провадження та перевірки їх доказами, встановлених ухвалою суду та у відповідності до ст. 351-361 КПК України. З цієї метою суд має право проводити: 1) допит (обвинуваченого, свідка, малолітнього та неповнолітнього свідка, потерпілого, експерта; одночасний допит двох і більше обвинувачених, свідків, потерпілих); 2) пред'явлення для впізнання; 3) дослідження речових доказів; 4) дослідження документів; 5) дослідження звуко- і відеозаписів; 6) огляд на місці; 7) призначити експертизу [11];

в) закінчення судового слідства. Після закінчення допиту (обвинуваченого, свідків, потерпілого, експерта) перевірки всіх інших доказів (речових доказів, документів) і т. п. головуючий з'ясовує у учасників судового провадження, чи можуть вони доповнити судовий розгляд (додаткові пояснення, додатковий допит, оголошення матеріалів су-

дового провадження, приєднання речових доказів і документів).

Процесуальний обов'язок головуючого впливає з аналізу положень наступних кримінальних процесуальних норм: обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом (ч. 3 ст. 370 КПК України); учасники судового провадження мають право в судових дебатах посилатися лише на ті докази, які були досліджені в судовому засіданні (ч. 5 ст. 364 КПК України). За відсутності клопотань або після їх вирішення (ухвала про задоволення або про відхилення клопотання), суд постановляє ухвалу про закінчення з'ясування обставин та перевірки їх доказами і переходить до судових дебатів.

3) Судові дебати. С. А. Пашин, досліджуючи інститут судових дебатів, вважає, що фактично вплив судових дебатів на рішення, яке приймається по кримінальній справі залежить від процесуально встановленого і фактично забезпеченого становища суду, його обов'язків, вимог, які пред'являються суспільством до його рішення в діяльності, а також від конструкції самих судових дебатів: їх місця в судовому розгляді, складу учасників дебатів, послідовності їх виступів, характеру процесуальних дій, що допускаються для викладення своєї позиції, меж судових дебатів, які встановлені законодавством і допустимим втручанням суду [12, с. 6].

Значення судових дебатів полягає у такому:

- у судових дебатах знаходять найбільший прояв принципи змагальності та рівноправності сторін у кримінальному провадженні;

- вони створюють необхідне підґрунтя для ухвалення справедливого судового рішення за результатами судового розгляду, оскільки суд одержує можливість вислухати викладену в сконцентрованому вигляді позицію кожної зі сторін та потерпілого;

- судові дебати мають виховний вплив на присутніх у судовому засіданні. Вони допомагають усвідомити сутність справи, обставини і небезпечність вчиненого кримінального правопорушення, його правову оцінку та наслідки [13, с. 557].

Під час судових дебатів суд застосовує кримінальні процесуальні норми в таких випадках: а) роз'яснює учасникам судового провадження, які не є фахівцями в галузі права, суть і призначення судових дебатів, в яких вони будуть виступати; б) визначає порядок виступу захисників обвинуваченого (якщо в судовому розгляді беруть участь декілька захисників); в) має право зупинити виступ учасника судових дебатів, якщо він після зауваження повторно вийшов за межі кримінального провадження, що здійснюється, чи повторно допустив висловлювання образливого або непристойного характеру, і надати слово іншому учаснику дебатів; г) з'ясовує в учасників судових дебатів, чи мають вони бажання виступити з реплікою (якщо учасник судових дебатів самостійно не заявив суду про бажання виступити з реплікою).

4) Останнє слово обвинуваченого – це частина судового розгляду, в якій обвинувачений має можливість звернути увагу суду на те, що раніше не було досліджено, донести суду свою думку, висловити своє відношення як до вчиненого кримінального правопорушення, так і до усього того, що відбувається в залі судового засідання. Право останнього слова обвинуваченого є важливою процесуальною гарантією. Ненадання обвинуваченому останнього слова є істотним порушенням кримінального процесуального закону і тягне за собою скасування вироку.

Суд застосовує кримінальні процесуальні норми під час останнього слова обвинуваченого у таких формах: 1) право зупинити обвинуваченого (якщо у останньому слові він зазначає про обставини, які не стосуються судового провадження; якщо обвинувачений порушує порядок у судовому

засіданні); 2) право встановити черговість виступів кількох обвинувачених з останнім словом; 3) постановлення ухвали про відновлення з'ясування обставин та перевірку їх доказами (якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про обставини, які мають значення для кримінального провадження); 4) постановлення ухвали про оголошення перерви (якщо проведення необхідних процесуальних дій у судовому засіданні виявилось неможливим).

5) Ухвалення судового рішення. На думку Ю. М. Грошевого, особливість вироку, яка відрізняє його від інших актів застосування права, полягає в тому, що він постановляється іменем України, виноситься судом у встановленому законом процесуальному порядку та містить вирішення основних найбільш важливих питань по кримінальній справі – про наявність або відсутність злочину, винуватість або невинуватість підсудного та про призначення йому покарання, якщо винуватість встановлена судом. Вирок суду є актом застосування норм права, він не створює нових норм, але являє собою процесуальне рішення, де застосовується чинні норми права відповідно до конкретних обставин кримінальної справи [14, с. 421-422].

О. Б. Загурський зауважує, що більш прийнятним є термін «постановлення вироку», який співзвучний з однойменною назвою Глави 28 «Постановлення вироку» КПК 1960 р. Це пояснюється тим, що постановлення вироку є достатньо широким поняттям, під яким слід розуміти: 1) таємницю наради суддів в процесі вирішення питань при ухваленні вироку; 2) прийняття рішень по вищезна-

ченим питанням; 3) складання вироку; 4) підписання вироку; 5) проголошення вироку [15, с. 229].

На даному етапі суд вирішує кримінально-правовий та кримінальний процесуальний конфлікт, правильно застосовуючи при цьому кримінально-правові та кримінальні процесуальні норми. Це свідчить про те, що на суд покладається обов'язок виконати приписи закону і виключити будь-які сумніви в законності, обґрунтованості, вмотивованості і справедливості вироку. До того ж таке рішення повинно бути прийняте в умовах, які визначені кримінальними процесуальними нормами, сформульоване і оформлене у відповідному процесуальному порядку і формі, які дозволять оскаржити його в апеляційному порядку, а у визначених законом випадках – в касаційному порядку.

Таким чином, застосування кримінальних процесуальних норм на стадії судового розгляду необхідно розглядати як певний, чітко визначений процес, який проходить конкретні етапи, і, водночас, є ефективною умовою реалізації кримінально-правових норм і базисом реалізації кримінальних процесуальних норм іншими суб'єктами судового провадження.

Правозастосовча діяльність суду на стадії судового розгляду повинна відповідати вимогам Конституції України, міжнародним договорам, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, рішенням Європейського суду з прав людини, КПК України, законам України, рішенням Конституційного Суду України, постановам Верховного Суду України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи : навчальний посібник / В. О. Попелюшко. – К. : Кондор, 2006. – 234 с.
2. Панасюк О. А. До проблеми класифікації повноважень суду першої інстанції на стадії судового розгляду в кримінальному провадженні / О. В. Панасюк // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М. В. Салтєвського (м. Одеса, 02 листопада 2012 року). – Одеса : Фенікс, 2012. – С. 429–432.
3. Мірошніченко Ю. Проблеми судового розгляду в кримінальному провадженні : організаційно-підготовчий аспект / Ю. Мірошніченко // Слово національної школи суддів України. – 2013. – № 4 (5). – С. 139–144.
4. Дудукина Т. Г. Подготовительная часть судебного заседания : проблемы нормативного регулирования и правоприменительной практики : автореф. дис... на соискание науч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / Т. Г. Дудукина. – Нижний Новгород, 2007. – 35 с.
5. Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 05 жовтня 2012 року № 223-1446/0/4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1446740-12>
6. Пашков С. Ю. Роль председательствующего при осуществлении правосудия судом по уголовным делам в общем порядке по УПК РФ : автореф. дис... на соискание науч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / С. Ю. Пашков. – СПб, 2010. – 26 с.
7. Васяев А. А. Исследование доказательств в ходе судебного следствия в суде первой инстанции в российском уголовном процессе : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс, криминалистика, судебная экспертиза ; оперативно-розыскная деятельность» / А. А. Васяев. – Саранск, 2008. – 24 с.
8. Шумило М. Є. Досудові і судові докази в КПК України / М. Є. Шумило // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ України. – 2013. – № 1. – С. 82–86.
9. Рибалка О. В. Суд як учасник процесу доказування в процесі реформування кримінального процесуального законодавства / О. В. Рибалка // Шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства : матеріали регіонального круглого столу (м. Одеса, 19 квітня 2013 року). – Одеса : Юридична література, 2013. – С. 134–137.
10. Корсун В. Я. Суд як суб'єкт кримінально-процесуального доказування : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза ; оперативно-розшукова діяльність» / В. Я. Корсун. – К., 2011. – 18 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
12. Пашин С. А. Судебные прения в механизме установления истины по уголовному делу : автореф. дис... на соискание уч. степени канд. юрид. наук по спец. : 12.00.09 «уголовный процесс ; судостроительство ; прокурорский надзор ; криминалистика» / С. А. Пашин. – М., 1998. – 20 с.
13. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
14. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
15. Загурський О. Б. Кримінальна процесуальна політика України в сфері постановлення судових рішень / О. Б. Загурський // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. : кримінально-правові та процесуальні аспекти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 вересня 2013 року). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 227–232.